

INTERVIEW: AFSCHEID ALBERT PONSIOEN

*Annematt Collot d'Escury-Koenigs
Mariët van der Molen*

Albert Ponsioen is 20 jaar medewerker van het Landelijk Kenniscentrum LVB. Hij begeleidt er o.a. themagroepen, organiseert projecten en samenwerkingen en is sinds 2010 ook hoofdredacteur van LVB Onderzoek & Praktijk. Hij stopt per 1 december van dit jaar. Dit nummer is zijn laatste als hoofdredacteur, waarmee dan ook officieel zijn pensioen begint. Twee redactieleden van LVB Onderzoek & Praktijk, Mariët van der Molen (per 1 december 2020 hoofdredacteur) en Annematt Collot d'Escury, zochten Albert op.

Na afloop van het interview in zijn lommerrijke tuin in Polsbroek, wenst zijn vrouw, Esther ten Brink, ons lachend succes met het uitwerken van het gesprek: "Als Albert eenmaal praat...", voegt ze er aan toe. En ja, van een gestructureerd gesprek; vraag, antwoord, vraag, antwoord, kan met Albert nauwelijks sprake zijn. Dat is niet alleen zo omdat hij vol anekdotes zit; over een uitbundig dameskapsel dat hij op een congres ruïneerde met een dobbelsteen, een paard dat 's nachts gered moest worden uit een sloot, een man die in de jaren '80 met Albert in zijn Lelijke Eend meeliffte, zijn roze koeken opat, en vervolgens probeerde de auto om te duwen, etc. etc. Maar ook en vooral omdat hij een grote passie voor de zorg heeft en voor de waarde van wetenschappelijk onderzoek daarin. Hij is wat ons betreft, bij lange na niet aan zijn pensioen toe.

Je hebt in de jaren 70 klinische psychologie gestudeerd, waarom koos je voor die studie?

Een oom van mij zat bij de Werkgroep 2000 (een organisatie die zich o.a. bezighield met het opzetten en begeleiden van burgerparticipatieprojecten, red.). Hij meende dat de wereld naar de verdoemenis ging, en raadde mij daarom aan om Agologie te gaan studeren. Ik had geen idee wat dat was, vrijwel niemand overigens. Alleen op de VU wisten ze het. Het bleek een master van de opleiding Pedagogiek, gericht op veranderingsprocessen. Ik heb toen ongeveer twee maanden Pedagogiek gestudeerd, maar ik vond het zo vaag dat ik er mee gestopt ben. Daarna heb ik een jaar Sociologie gedaan. Maar dat was het ook niet. Ik heb toen maar voor Psychologie gekozen. Als ik nu opnieuw zou moeten kiezen, zou ik altijd voor een combinatie gaan: Psychologie én Wiskunde bv. Zodat je de complexe constructen die we binnen de psychologie proberen te begrij-

pen, in wiskundige modellen kunt vatten. Een beetje zoals Denny Borsboom op de UvA doet met netwerkmodellen. Dat soort modellen, daar moeten we naartoe. (De 3e stelling uit het proefschrift van Albert luidt: 'Latente Structuur Modellen verdienen een meer prominente rol in de psychologiestudie', red.). Ik ben nu ook een artikel aan het schrijven over verandermodellen samen met mijn zoon Boris, die binnen de theoretische natuurkunde aan het promoveren is. In de natuurkunde wordt gewerkt met modellen en processen om veranderingen te bestuderen. In de psychologie moeten we het doen met een mager beetje statistiek. Dat, terwijl de veranderingsprocessen bij mensen veel ingewikkelder zijn dan in de natuurkunde. (Misschien had die oom het toch bij het rechte eind met zijn advies aan Albert om veranderingsleer te gaan studeren, red.).

Na je opleiding heb je lang gewerkt als klinisch psycholoog, onder andere binnen de LVB-zorg. Daarnaast heb je altijd aan wetenschappelijk onderzoek gedaan. In 2001 ben je gepromoveerd aan de Universiteit van Amsterdam op cognitieve vaardigheden van jongeren met een LVB. Wat was de belangrijkste conclusie die je getrokken hebt op basis van jouw onderzoek?

Dat de kinderen onderling zo ontzettend van elkaar verschillen. Sommige presteerden beter op tests dan gemiddeld begaafde leeftijdsgenoten. Dan zei ik tegen de groepsleiding: "Hé, het inhibitievermogen van dat menneke, dat is goed hoor, dat zit zelfs boven het gemiddelde van de leeftijdsgroep." En werd ik hard uitgelachen, bleek dat die jongen zo ongeveer elke dag in de gordijnen hing. Dus goede diagnostiek vraagt niet alleen tests afnemen, zien wat een kind in zijn mars heeft, maar ook observeren, in gesprek gaan, uitgebreide diagnostiek dus. En letten op de interactie; hoe kan het dat een kind goed kan presteren op een inhibitietest, maar het in de leefgroep niet laat zien? Wat is de invloed van de omgeving, van de interactie met andere jongeren, met de groepsleiding? Ik denk dat veel diagnostisch onderzoek meer kwaad dan goeds heeft opgeleverd voor deze jongeren. Ze hebben al gefaald in het onderwijs en moeten vervolgens tests maken waarvan veel een beroep doen op schoolse vaardigheden. Dan doe je dus ook een beroep op faalemoties. Wat al helemaal niet kan, vind ik, is op basis van een simpele intelligentietest zeggen, dus op basis van één score: hij heeft een LVB. En dat dan als verklaring zien voor zijn gedrag. (De eerste stelling uit het proefschrift van Albert luidt: 'Het belang dat men in de klinische praktijk toekent aan het intelligentieniveau wordt gevoed door een streven naar psychometrische schijnzekerheid.', red.). Idealiter meet je meer dan 1x en in diverse contexten. Dus in de testkamer, maar ook in de klas waar de jongere in de gordijnen

klautert. Je zou kunnen zeggen cold en hot diagnostiek.

Hoewel we het hierover van harte met elkaar eens zijn, kunnen we niet nalaten ons af te vragen hoe je dat in de praktijk voor elkaar zou moeten krijgen. Jij bent een man van de praktijk, maar ook een wetenschappelijk onderzoeker. Op welke manier is er een brug te slaan tussen de praktijk en de wetenschap?

Bijvoorbeeld met dit tijdschrift. Het biedt een laagdrempelig platform voor onderzoekers om zich met de praktijk bezig te houden en andersom. Daarnaast vind ik initiatieven van bijvoorbeeld de UvA mooi; psychologen de gelegenheid geven om tegelijkertijd te promoveren én de opleiding tot GZ-psycholoog te volgen. Dat maakt ze tot perfecte scientist-practitioners. Dat hoeft niet via een promotietraject. Een andere goede manier, die voor iedereen in het veld beschikbaar is, is natuurlijk de N=1 studie. Met Joop Hoekman geef ik via het Landelijk Kenniscentrum een cursus N=1¹. Het is heel simpel: als behandelaar bepaal je met de jongere de doelen van de behandeling; wat wil je leren, kunnen? Wat moet beter gaan? Dat formuleer je zo concreet mogelijk. Van mij krijg je een linkje met een applicatie, je scoort na afloop van elke sessie de concrete doelen en de dingen die jij in je behandeling gedaan hebt, je voert die data in op die applicatie, de statistiek wordt voor je gedaan, en je ziet gelijk of het de goede kant op gaat, of de doelen behaald gaan worden en dus ook of het zin heeft wat je in je behandeling doet. Als je merkt dat het niet werkt, dan pas je je werkwijze aan. Op die manier breng je als behandelaar op wetenschappelijke wijze je eigen handelen en de uitkomsten daarvan in kaart. Dat is dé brug tussen praktijk en wetenschap. Overigens, alleen al samen met de cliënt zichtbaar maken wat je doet levert al zoveel op. Ik begrijp niet waarom dit niet al veel meer gebruikt wordt.

¹ Voor meer informatie over de N=1 studies: <https://www.kenniscentrumlvb.nl/kennis-delen/cursusaanbod/cursus-n1-onderzoek-2020/> en: albertponsioen@gamingandtraining.nl.

Ja, waarom niet? Is het werken volgens de N=1 studie te moeilijk?

Ik weet het niet. Het is zeker niet te moeilijk. Misschien omdat het relatief nieuw is: samen de doelen heel concreet verwoorden? Of om je eigen handelen als behandelaar te concretiseren? Misschien omdat het gewoon nieuw is, alles wat nieuw is kost in het begin tijd.

Jij bent al 20 jaar betrokken bij dit tijdschrift, bijna vanaf het begin, toen het nog OWO heette, en op groen papier gedrukt werd in de drukkerij van Groot-Emaus. Wat zijn volgens jou de grootste veranderingen van dit tijdschrift over al die jaren geweest?

Het is professioneler geworden. In de zin dat de redactieleden die in duo's de binnengekomen stukken reviewen, veel kritischer zijn geworden. We willen relevante, goed geschreven stukken, dus de auteurs krijgen altijd feedback waarmee ze hun stuk kunnen verbeteren, althans, dat is de bedoeling. Verder valt op dat waar we vroeger veel werk verzetten om voldoende kopij binnen te krijgen, mensen kenden het tijdschrift nog niet, we nu voortdurend veel stukken opgestuurd krijgen. Ik zou wel willen dat de stukken die we publiceren nóg relevanter voor de praktijk zijn. Zoals het stuk van Andries Schilperoord in het vorige nummer over denkfouten in diagnostisch onderzoek en zijn tips. Een andere verandering is overigens dat het tijdschrift sinds kort LVB Onderzoek & Praktijk heet, waar het eerder alleen Onderzoek & Praktijk was. Wat mij betreft halen we dat LVB er weer af.

Ja? waarom zou je dat willen?

Ik vind dat we af moeten van labels zoals LVB. Zeker als zo'n label geplakt wordt op kinderen of jongeren. Soms enkel op basis van een intelligentiescore. Het is stigmatiserend en werkt volgens het principe van 'self-fulfilling prophecy'. Het kind denkt: ik kan dus niet leren. De omgeving; leerkrachten, jeugdzorgwerkers, ouders, denken dat ook. De verwachtingen worden naar beneden bijgesteld. Daarmee doe

je die jongeren tekort. Het zegt toch niets zo'n label? De groep is heterogeen, de verschillen onderling groot. Er is nog zoveel ontwikkeling mogelijk die bij het vastpinnen met zo'n label eigenlijk teniet wordt gedaan. Waar we naartoe moeten, is leren hoe dit kind, deze jongere, leert. Wat werkt voor hem, haar? Wat zijn de mogelijkheden, op welke manier kunnen we zorgen dat de motivatie terugkomt? We moeten dus nadenken over dat kind en ermee in gesprek gaan. Dat levert veel meer op dan zo'n label plakken. Wat kan je nou met een label? Wat zegt dat over dat kind?

Als we daarvan afstappen, en dus bijvoorbeeld ook de toevoeging 'LVB' aan de naam van dit tijdschrift weer weghalen, hoe krijgt een nieuwe, potentiële lezer dan een idee waar dit tijdschrift over gaat? Dan zou het dus net zo goed over gymnasiasten kunnen gaan?

Ja, dat klopt. In de ideale wereld zou ik dat zo willen: het gaat om individuele mensen, die allemaal een andere manier van leren hebben, van sterke en van zwakke vaardigheden. Het gaat erom dat we ontdekken hoe zo'n kind leert. En ook, hoe het kind zelf leert hoe het leert, en dat het leert leren. Ik zeg niet dat als elk kind leert hoe het moet leren, iedereen naar de universiteit kan. Maar wel; elk kind heeft zoveel mogelijkheden en we doen hem of haar tekort bij het indelen in de groep 'LVB'.

Maar is het niet zo dat veel mensen die in de groep LVB vallen, of zouden kunnen vallen, profiteren van de kennis die we onder andere in dit tijdschrift verspreiden? Professionals die met de doelgroep werken leren beter waar ze rekening mee kunnen houden.

Ja, dat is ook zo. Daar ben ik het mee eens. Sterker nog, deze kwetsbare groep verdient nog veel meer aandacht. Misschien zou ik ze niet als LVB labelen, maar als mensen met adaptieve tekorten, maar goed, die hebben we allemaal. Het is dus ook niet zo zwart-wit. Maar er is nog zoveel meer mogelijk dan alleen het classificeren. Alleen al als ik naar het onderwijs

Interview *Afscheid Albert Ponsioen*

kijk. Er is werkelijk niets veranderd tussen de manier waarop ik vroeger op de basisschool les kreeg en hoe kinderen nu les krijgen. Dat is toch niet te begrijpen? Het belang van goed schrijven en lezen, rekenen zie ik, maar waarom niet meer aandacht besteden aan hoe je het beste en het leukst leert rekenen bijvoorbeeld? Dus leren leren. Maar ook: hoe kunnen we aansluiten zodat kinderen gemotiveerd zijn om te leren, leren (aan)leren. Net zoals ze gemotiveerd zijn op het voetbalveld, wil je ze ook gemotiveerd in de klas hebben. Waarom gebeurt dat niet? Overigens, allereerst moeten de klassen met minimaal de helft kleiner worden. Minder kinderen betekent meer gelegenheid voor de juf of meester om het kind te zien, in te spelen op zijn behoeftes, aan te kunnen sluiten bij de leerstijl. Maar ook voor kinderen zelf is het beter. Bijvoorbeeld stille, verlegen kinderen durven zich veel meer te laten zien in kleine groepen dan in van die grote groepen. En verder zouden docenten meer moeten weten over de ontwikkeling van kinderen en over het belang van motivatie. Maar ook over het belang van het werkgeheugen bijvoorbeeld. Zolang een kind kennis niet geautomatiseerd heeft, heeft het meer werkgeheugen nodig. Als een kind dus achterloopt met de stof, wordt het eigenlijk met elke nieuwe instructie voortdurend overvraagd, gewoon omdat het werkgeheugen ook druk is met het verwerken van de nog niet geautomatiseerde stof. Het gaat dan niet om een zwak werkgeheugen, maar om een lesaanpak die zo'n kind voortdurend overvraagt. Blijft de vraag waarom automatiseert dit kind dan niet? Hoe ondersteunen we dat? (stof voor een nieuw artikel in het tijdschrift? red.). Zo'n andere aanpak, meer kennis over hoe te leren, over motiveren, ik denk niet dat het daarmee moeilijk wordt, of dat het meer tijd gaat kosten. Het gaat je juist veel opleveren als leerkracht, het wordt leuker, je blijft jezelf ontwikkelen, je sluit beter aan, je stimuleert de leerlingen meer.

Je gaat per 1 december 2020 met pensioen en stopt dan ook als hoofdredacteur. We hebben gevraagd of je wel redactielid wil blijven, en dat wil je gelukkig. Maar wat ga je verder doen?

Er is zoveel te doen. Ik ben nog met artikelen bezig, hoofdstukken, een 2e boek schrijven samen met Daan Pellini, hij was ook mede-auteur van het boek 'Een kind met mogelijkheden – Een andere kijk op LVG-kinderen', de N=1 cursus met Joop op de agenda. En ik doe af en toe wat voor Esthers werkgever, omdat zij geen klinisch neuropsycholoog in dienst hebben, soms word ik benaderd door oud-cliënten, de stichting Gaming and Training, waarin we Braingame Brian nog steeds ontwikkelen, de computertraining om executieve functies te trainen. Verder heb ik ook nog niet zo lang een kleinkind, Jolien, dochter van mijn dochter. Weet je trouwens wie er op de voorkant van de krant stond de dag dat zij geboren werd?

Dolly Parton?

Ja, Dolly Parton! En met een grijs van oor tot oor -naast roze koeken een handelsmerk van Albert- zegt hij: "Dat kan toch geen toeval zijn?" Waarna hij enthousiast verder vertelt over zijn kleindochter. En elke dag begin ik met een half uur mediteren. Met het idee dat ik het dan wel zo veel over aandacht en executieve functies heb, maar dat ik dan ook maar eens aandacht aan mijn eigen aandacht moest geven. Of we er wat van merken, vraagt hij, opnieuw breed grijnzend. Tijdens de coronaperiode heb ik met Boris een Da Vinci-brug gemaakt. Zo'n brug van hout zonder moeren en schroeven. Daar moet nog een touw langs als leuning. We hebben eenden, kippen, paarden en honden waar ik druk mee ben. Alleen al het voeren van die beesten kost veel tijd. Gitaarspelen, lezen, de boeken van Murakami, fantastisch! Ik ben een duo-linguïst: ik leer Portugees, Fins en Russisch (Duolingo is een app waarmee je een taal kan leren, red.). Dat Portugees blijkt trouwens meer Braziliaans te zijn, werd mij lachend verteld toen ik op een Portugese bruiloft een speech in het Portugees gaf. O ja, en Finse series kijken, Karppi, zo goed, en Sorjonen! En ik heb al heel lang niet meer geschilderd, ik hoop dat ik daar ook weer tijd voor krijg. Heel even verschijnt een vleugje serieuze blik. Ja, schilderen, daar heb ik tijd voor nodig. Als ik schilder, dan schilder ik.

Interview Afscheid Albert Ponsioen

Ondertussen aten we een door Albert zelfgemaakte appeltaart, met appels uit zijn tuin. En hebben we het niet eens gehad over zijn liefde voor fietsen, kanoën, hardlopen, horloges en voetbal (de laatste stelling uit zijn Proefschrift luidt: 'Als coaches er minder van uitgaan dat voetbal een teamsport is kan het huidige Pol-dervoetbal weer in Totaalvoetbal overgaan').